

У спеціалізовану вчену раду Д 41.055.01
Одеського національного економічного університету

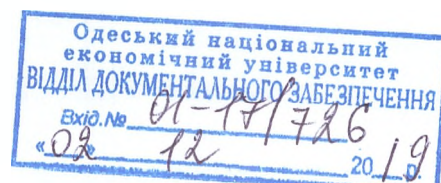
**ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА**

**на дисертаційну роботу Завадської Діани Володимирівни
«Банки у фінансуванні інноваційного розвитку економіки»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.08 - гроші, фінанси і кредит**

Актуальність теми дослідження

Інновації є ключовим ресурсом сталого економічного розвитку. Лише активізація та ефективне використання інноваційного потенціалу країни здатні забезпечити її безповоротний рух траєкторією від стабілізації до зростання економіки та забезпечення добробуту населення і високих соціальних стандартів. Прогресивна роль науки, інновацій та технологій у національних економіках у ХХІ ст. визначається тим, що екстенсивні чинники зростання, такі як збільшення чисельності зайнятих у виробництві, масштабів видобутку і освоєння непоновлюваних ресурсів та енергоносіїв, розширення нових площ родючих земель, запасів прісної води та ін. у світовому масштабі наближаються до максимального рівня використання. Тому одним із ключових завдань сучасної економічної політики України має бути відновлення інноваційного потенціалу для того, щоб не тільки створювати окремі зразки наукомістких, технічно складних виробів, але і забезпечувати можливості розробки і реалізації сучасних інвестиційних проектів, котрі б дозволяли виробляти і реалізовувати інноваційну продукцію на внутрішньому і світових ринках.

Особливе місце у виконанні завдань інноваційного розвитку належить фінансовому забезпеченню, адже будь-яка політика, в тому числі й у сфері інновацій, потребує належного обсягу фінансових ресурсів. Важливим джерелом фінансування є банківський кредит, відтак значна роль належить саме банківській

системі країни, кредитна активність якої може слугувати потужним джерелом фінансових ресурсів для забезпечення інноваційної діяльності як головного чинника стимулювання інвестицій та економічного зростання. Це означає, що саме підвищення ролі банківського сектора у соціально-економічному розвитку країни може визначити успіх модернізації виробництва і перспективи інноваційного зростання української економіки.

З огляду на важливість проблеми, яка розглядається, тема представленої на захист дисертаційної роботи Завадської Д.В. має теоретичну та практичну значущість, а об'єкт, предмет дослідження, а також мета і завдання дисертаційної роботи відповідають паспорту спеціальності 08.00.08 – гроші, фінанси та кредит.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень дисертації

Обґрунтованість наукових положень базується, перш за все, на логіці дослідження і системному підході до аналізу і вирішення сформульованих в роботі завдань.

Наукові положення, висновки та рекомендації, викладені в дисертації, достатньою мірою обґрунтовані, логічно витікають з детального аналізу досліджуваних економічних явищ. Це підтверджується: глибоким опрацюванням наукових праць вітчизняних і зарубіжних авторів з даної проблематики; умілим поєднанням сучасного дослідницького інструментарію і класичних методів дослідження тощо.

Інформаційною базою дослідження є дані Державної служби статистики України, дані фінансової звітності НБУ, міжнародних фінансових організацій, вітчизняних банків та підприємств, а також нормативно-правові акти держави.

Висновки роботи є логічним завершенням проведених автором досліджень. Результати розрахунків та висновки, зроблені на основі проведеного

дослідження, не викликають сумніву та становлять інтерес як для науки, так і для практики.

Достовірність результатів роботи забезпечується обґрунтованістю положень, сформульованих автором, застосуванням сукупності різних методів наукового пізнання, як загальнонаукових, так і спеціальних економічних. Підтвердженням достовірності результатів є також їх апробація на наукових і науково-практичних конференціях різних рівнів.

Зв'язок дисертаційного дослідження з науковими програмами та пріоритетними напрямками розвитку науки

Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри банківської справи Одеського національного економічного університету за темами: «Проблеми регулювання банківської діяльності в умовах циклічного розвитку економік» (ДР № 0107U011417), в межах якої автором розроблено науково-методичні підходи до оцінки впливу банків на підвищення інноваційної активності економічних агентів; «Роль банків у забезпеченні сталого розвитку фінансового ринку та реального сектора економіки України» (ДР № 0114U000276), в якій автором обґрунтовано заходи державного стимулювання процесів кредитування банками інноваційного розвитку економіки України; «Розвиток теоретико-методологічних положень системи ризик-менеджменту в банках» (ДР № 0117U002955), в межах якої автором розроблені методологічні основи формування системи фінансування інноваційного розвитку економіки. При виконанні госпдоговірної теми кафедри «Організація взаємовідносин банку з клієнтами» (ДР № 0116U007208), автором розроблений аналітичний інструментарій оцінки участі банків у кредитуванні потреб інноваційного розвитку підприємств.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукова новизна, теоретична і практична значущість дослідження полягають у системному вирішенні важливої наукової проблеми, пов'язаної з розробленням теоретико-методологічних та практичних рекомендацій щодо активізації участі банків фінансуванні інноваційного розвитку економіки. Найбільш суттєвим внеском у розвиток фінансової науки та у загальний науковий доробок проблематики, означеної в темі дисертаційної роботи, можна вважати таке:

– обґрунтовано складові системи фінансування інноваційного розвитку економіки: визначені суб'єкти, об'єкти, цілі та інструменти їх досягнення; виокремлено економічні рівні управління (макро-, мезо- та мікро). Сформульовано авторське трактування поняття «система фінансування інноваційного розвитку економіки», яке пропонується визначати як цілісну систему взаємопов'язаних елементів, що відображають процеси генерування, акумулювання, концентрації та розподілу необхідних фінансових ресурсів, спрямованих на досягнення безперервності фінансового забезпечення інноваційного розвитку економіки на всіх рівнях управлінського впливу (*стор. 91-107*);

– реалізовано комплексний теоретичний підхід до формування механізму банківського проектного фінансування, визначено його складові та взаємозв'язки між ними; обґрунтовано, що механізм банківського проектного фінансування є комплексним явищем і включає такі підсистеми: забезпечувальна (закони, нормативно-правові акти та регулюючі органи, які створюють базові умови для розвитку довгострокового фінансування інноваційних проектів державного значення), перетворювальна (Банк Розвитку, міжнародні фінансові організації, банки, інституційні інвестори, інститути розвитку) та результативна підсистеми (довгострокові фінансові ресурси), використання яких дозволяє

досягти запланованого результату взаємодії учасників процесу фінансування інноваційних проектів державного значення (*стор. 321-337*);

– розроблено науково-методичні засади визначення результатів фінансової взаємодії між банками та іншими суб'єктами інноваційного процесу під впливом: екзогенних чинників (формується потенціал зовнішніх можливостей фінансування банківським сектором інноваційного розвитку економіки) та ендегенних чинників (формується фінансовий потенціал банківського сектору для кредитування інноваційних проектів та модернізації економіки); об'єднання зазначених потенціалів, залежно від рівня інноваційних ризиків, сприятиме отриманню позитивного або негативного синергетичного ефекту (*стор. 116-123*);

Особливої уваги заслуговують дослідження автора щодо удосконалення:

– наукові засади формування системи банківського інноваційного кредитування як сукупності підсистем: наукової (базується на законах, наукових підходах, рекомендаціях міжнародних фінансових інституцій, положеннях та інструкціях національних регуляторів), керуючої (управлінські дії керівництва та кредитних менеджерів банків, які здійснюються на основі взаємозв'язку сукупності процесів планування, організації, координації, регулювання, мотивації і контролю); керованої підсистеми (управління процесами структуризації інноваційної позички: визначення обсягу, терміну, процентної ставки, видів забезпечення, рівня кредитного ризику інноваційного проекту, методу кредитування та механізму погашення) (*стор. 168-174*);

– методологію оцінки кредитного потенціалу банків України: запропоновано авторське трактування кредитного потенціалу та обґрунтовано: підходи до його кількісної оцінки як суми надлишкового рівня ліквідності чи капіталу, який виникає у випадку перевищення відповідними економічними нормативами встановленого рівня, та прибутку, що може бути спрямований на кредитування (*стор. 202-207*);

– науково-методичний підхід до визначення впливу фінансування на розвиток інноваційного потенціалу регіональних економік, який базується на використанні груп показників, що характеризують: науково-дослідну діяльність, інноваційну активність, рівень фінансування державою, рівень фінансування банківською системою (*стор. 226-234*);

– науковий інструментарій оцінювання найбільш перспективних галузей регіональних економік для поєднання у фінансові кластери, (*стор. 359-365*);

– наукові засади до формування кредитних відносин банку з позичальником при кредитуванні інноваційного проекту: на основі структуризації елементів кредитування визначено таку їх послідовність: кількісна оцінка інноваційного ризику, що сприяє проведенню аналізу ймовірності досягнення кінцевої мети інноваційного проекту; визначення рівня впливу ризиків на інноваційний проект та обсяги непередбачених витрат і матеріалів; обґрунтування критеріїв оцінки кредитоспроможності позичальників; розрахунок відсоткової ставки банку з урахуванням ризику кредитування інноваційного проекту(*стор. 386-403*);

Науково-практичний інтерес для вітчизняної фінансової науки мають доробки автора щодо:

– теоретичного обґрунтування розвитку інноваційного типу економіки, який передбачає систематизацію теоретичних та емпіричних досліджень інноваційного розвитку (дихотомії двох підходів – примату ринку та технологічного детермінізму) (*стор. 39-46*); дослідження впливу участі держави в інноваційному розвитку країн світу на основі аналізу еволюції положень концепцій теорій зростання (класичної, кейнсіанської, неокласичної) (*стор. 47-56*); готовності переходу України до моделі інноваційного розвитку «четверної спіралі»; обґрунтування складових моделі управління інноваційним розвитком економіки (*стор. 57-64*);

– наукових підходів до трактування категорій «фінансові ресурси» (стор. 67), «фінансове забезпечення» (стор. 71), «фінансування» (стор. 70) та «фінансовий механізм» (стор. 73);

– теоретичного обґрунтування сутності банківського інноваційного кредитування – це специфічне кредитування банками позичальників, які впроваджують інноваційні проекти (створення та впровадження інноваційних виробничих технологій, виробництво інноваційних продуктів та послуг, науково-технічні розробки, формування інфраструктури), що потребує для захисту від ризиків використання комплексного забезпечення (важливою формою з яких є прогнозований грошовий потік), методик визначення кредитоспроможності на основі прогнозування майбутніх грошових потоків, особливих методів та процедур кредитування (стор. 161);

– теоретичних підходів до формування інноваційного потенціалу економічної системи: визначені сутнісні ознаки економічної категорії «інноваційний потенціал» (стор. 187-188); обґрунтовано систему категорій та понять, пов'язаних з інноваційним потенціалом економічної системи, та їхні взаємозв'язки (стор. 184-187; 190); охарактеризовані основні компоненти та принципи інноваційного потенціалу економічної системи (стор. 191-194);

– науково-методичних підходів до оцінки впливу банківського сектору на підвищення інноваційної активності економічних агентів; по-перше, здійснена оцінка рівня інноваційного розвитку на основі даних Глобального інноваційного розвитку для 18 країн світу: досліджено зв'язок між основними змінними, що характеризують «вплив інновацій», «розвиток фінансового ринку» та «довгострокові наслідки інновацій» (сукупна факторна продуктивність) на основі методу головних компонент (стор. 264-271); по-друге, досліджено зв'язок індикаторів розвитку банківської системи та інновацій в умовах циклічного розвитку економіки України з використанням кореляційного аналізу (стор. 272-279);

– аналітичного інструментарію оцінювання участі банків у кредитуванні потреб інноваційного розвитку підприємств реального сектору економіки України на основі використання методу непараметричної статистики «Порівняння двох залежних змінних» (стор. 302-310);

– методологічного підходу до формування елементів інфраструктури розвитку фінансового кластеру, який передбачає узагальнення наукових підходів до розуміння поняття «фінансовий кластер» (стор. 348), розкриття його особливостей, взаємозв'язків між суб'єктами відповідно до економічних рівнів (стор. 348-350), створення кластерної інфраструктури розвитку «розумних спеціалізацій» галузей економіки регіону (стор. 355-358).

Всі представлені пропозиції дисертанта обґрунтовані глибоким економічним аналізом, а за своїм змістом є цілком реальними і придатними для практичного використання.

Повнота викладу основних результатів дисертаційної роботи в наукових фахових виданнях

Основні результати дисертаційної роботи Завадської Д.В. опубліковано в 40 наукових працях загальним обсягом 163,59 друк. арк., з яких особисто автору належать 61,56 друк. арк., у тому числі: 2 одноосібні монографії обсягом 35,8 друк. арк., 4 колективні монографії, 20 статей у наукових виданнях, з них 16 у фахових виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз (з них 2 видання, які включені до міжнародних наукометричних баз SCOPUS та Web of Science Core Collection), 4 статті в іноземних періодичних виданнях (з них 1 видання, яке включене до міжнародної наукометричної бази Web of Science Core Collection), 14 тез доповідей за результатами участі в міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Наукові положення дисертаційної роботи викладені в обсязі, достатньому для повного і глибокого ознайомлення з ними.

Опубліковані наукові праці й автореферат відображають основний зміст дисертаційної роботи.

Теоретична цінність і практичне значення наукових результатів

Практична цінність висновків та рекомендацій дослідження Завадської Д.В. доведена впровадженням результатів дисертаційної роботи у діяльності:

- Радою Національного банку України, при розробці пропозицій Основних засад грошово-кредитної політики на 2018 рік, використані результати дисертаційної роботи стосовно питань організації фінансово-кредитних відносин між банками та підприємствами (актуалізація механізму проектного фінансування; реалізація кластерної моделі масштабного кредитування інноваційних програм) (довідка № 10-0007/27563 від 18.05.2018 р.);

- Управлінням інвестицій, міжнародного та міжрегіонального співробітництва Одеської обласної державної адміністрації прийнято до використання розроблений методичний підхід до формування системи інноваційного середовища (довідка № 15-27/3611 від 20.12.2018 р.);

- у практичну діяльність АТ «Укрсиббанк» запроваджено науково-методичний підхід до визначення норми дохідності з врахуванням ризику кредитування на ранньому етапі фінансування інноваційного проекту (довідка № 58-2-14/205 від 06.06.2019 р.).

- у практичну діяльність АБ «Укргазбанк» запроваджено методичні підходи до побудови системи банківського інноваційного кредитування, які сприяють активізації участі банківського кредиту в інноваційному розвитку економіки України (довідка № 039457 від 06.03.2019 р.).

Окремі теоретичні положення та одержані практичні результати впроваджені у навчальний процес Одеського національного економічного університету при розробці навчально-методичного забезпечення та викладанні

дисциплін «Управління взаємовідносинами банку з клієнтами» та «Інноваційний маркетинг у банку» (довідка № 01-17/765 від 05.09.2019 р.).

Дискусійні положення та зауваження щодо дисертації

Поряд із загальною позитивною оцінкою дисертаційної роботи потрібно відзначити наявність у ній окремих дискусійних положень та зауважень, які потребують додаткової аргументації.

1. При дослідженні складових механізмів фінансування інноваційного розвитку, на нашу думку, у авторському визначенні структури механізмів фінансування інноваційної діяльності в сучасній економіці (*рис. 1.3, стор. 80*) недостатньо акцентовано уваги на взаємодію між відокремленими механізмами та відсутні характеристики важелів та методів, які б мали приводити механізми до руху.

2. У другому розділі «Методологічні основи визначення ролі банків у забезпеченні фінансовими ресурсами інноваційного розвитку економіки» автор визначає вплив банківського сектору на розвиток інновацій як позитивний та негативний (*стор. 126-128*), а при визначенні сутності кредиту як джерела фінансування акцентує, що функціональна роль кредиту в економіці може бути негативною, помірною та значною (*стор. 154-155*). Потребує пояснення, що саме автор вкладає в розуміння позитивного/негативного впливу банківського сектору та негативного, помірного та значного впливу банківського кредиту на розвиток інновацій, якими кількісними критеріями та показниками автором пропонується оцінювати ці характеристики;

3. Доцільно було б у третьому розділі дисертації приділити увагу не тільки визначенню сутності інноваційного (*стор. 187-188*) та кредитного потенціалів (*стор. 204-205*), а й надати характеристику фінансового потенціалу банків України і визначити відмінності між фінансовим й кредитним потенціалами банків, або більш чітко обґрунтувати свою позицію.

4. Достатньо суперечливою є розроблена автором (*стор. 336, рис. 4.21*). теоретична схема механізму реалізації програми підтримки розвитку банківського проектного фінансування: запропонований механізм у якості кінцевого результату взаємодії банків та інших суб'єктів фінансування визначає сформовані фінансові ресурси за необхідними критеріями фінансування інновацій, але чітко не визначено які саме джерела та інструменти залучення грошових коштів формують такі фінансові ресурси (*стор. 331-333*).

5. Безумовно актуальними, цілком обґрунтованими та практично спрямованими є пропозиції автора щодо побудови фінансових кластерів і оцінки перспектив їх формування у регіонах України (підрозділи 5.1 та 5.2), доречним є і авторське трактування фінансового кластеру як географічно сконцентрованих банківських і небанківських фінансових установ, що об'єднуються для забезпечення фінансовими ресурсами економічних суб'єктів (*стор. 348*), але недостатньо обґрунтованою є пропозиція визначати суб'єктами кластеру підприємства великого, середнього та малого бізнесу; постачальників товарів та послуг; компанії пов'язаних технологій (*стор. 349, табл. 5.1*).

Водночас, висловлені зауваження щодо наявності певних недоліків у роботі та дискусійних положень, тим не менш, не знижують якість дисертаційної роботи та загалом її позитивну оцінку. Вони, враховуючи актуальність даної теми, можуть бути використані автором в процесі здійснення подальших наукових досліджень.

Загальні висновки та оцінка дисертації щодо її відповідності чинним вимогам

Дисертація Завадської Діани Володимирівни на тему «Банки у фінансуванні інноваційного розвитку економіки» є самостійним, завершеним дослідженням. Отримані нові науково обґрунтовані результати сприятимуть поглибленню теоретико-методологічної бази активізації участі банків у

фінансуванні інновацій, що зумовить інноваційне зростання національної економіки.

Незважаючи на окремі зауваження і недоліки, які суттєво не впливають на позитивну оцінку, дисертація є завершеною науковою роботою, яка містить в собі результати самостійного дослідження, що має не лише наукову новизну, але й практичну цінність для використання в діяльності регуляторних органів. Результати дослідження дисертанта відрізняються змістовністю теоретичного матеріалу, обґрунтованістю і достовірністю, доведеністю і грамотністю, у повній мірі вирішують поставлену мету. Автореферат і публікації автора відображають зміст дисертаційної роботи. Зміст автореферату дисертації є ідентичним основному змісту роботи. В опублікованих працях автора повною мірою відображені основні положення дисертаційної роботи.

На підставі наведеного вище вважаємо, що загалом за своєю структурою, змістом, наповненням та оформленням дисертаційна робота відповідає вимогам п.п. 9, 10, 12, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24 липня 2013 р. із змінами, внесеними згідно з Постановою КМУ № 656 від 19.08.2015 р. стосовно докторських дисертацій, а її автор – Завадська Діана Володимирівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри банківського бізнесу
Тернопільського національного
економічного університету

О. В. Дзюблюк

Вчений секретар

М.А. Мудрак

A handwritten signature in blue ink, likely belonging to the academic secretary mentioned in the text.